

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ АПТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ

Малахов В.О.,¹ Макєєва М.А.,¹ Кошелєва Г.М.,¹ Федоренко Н.О.,¹
Жерновенков А.О.,² Расторгуєв О.Л.¹

¹ Харківська медична академія післядипломної освіти

² Дорожня клінічна лікарня станції Харків № 2 на залізничному транспорті
Україна

Анотація: питання комплексного лікування та профілактики захворювань, є одним з актуальних у сучасній медицині. В останні роки у вітчизняній і закордонній літературі все частіше стали з'являтися роботи, присвячені лікуванню захворювань продуктами бджолярства. Надана характеристика продуктів бджолярства, описано методи їх застосування з профілактичною та лікувальною метою

Ключові слова: мед, віск, перга, бджолина отрута, пилок.

Вступ.

Мед, віск, квітковий пилок, перга, маточне молочко, прополіс і бджолину отруту - це продукти, які природою призначені для збереження і продовження життя бджіл, а також з успіхом можуть бути використані і людиною [1, 3, 6, 7].

Багато поживні і активні речовини рослин добре поєднуються з біологічно активними речовинами, які виробляє організмом бджоли. Вони входять до складу бджолиних продуктів і надають при їх вживанні специфічне і неспецифічне вплив на організм людини.

Інтерес до продуктів бджільництва зростає лавиноподібно, тому що їх лікувальний, профілактичний і зміцнює дію явно перевершує багато синтетичних препарати. Однак повністю заперечувати останні теж не можна: їх застосування в певних випадках необхідно.

Мета дослідження: розглянути основні продукти бджолярства, які можна використовувати, як альтернативні методи не медикаментозної реабілітації в лікуванні і профілактиці.

Мед є дуже цінним харчовим продуктом [2, 4]. У зв'язку з присутністю

ефірних масел і смолистих речовин мед надає на організм легке збудливу дію, особливо на кровоносну і нервову системи. Тому мед виключно корисний для людей, фізично і розумово стомлених і ослаблених, а також видужуючих після важких виснажливих хвороб. Як джерело вуглеводів мед стоїть на одному з перших місць серед продуктів харчування.

Прийом меду всередину - класичний метод введення будь-яких ліків в організм. Мед приймають як в чистому вигляді, так і у вигляді розчинів, мікстур, таблеток. Для досягнення антибактеріального та протизапального ефекту мед слід приймати невеликими порціями (по чайній ложці), затримуючи його в роті як можна довше. Доза більше 200 г недоцільна, а при тривалому вживанні навіть шкідлива. При дозуванні меду потрібно великої точності, як при дозуванні інших ліків, але якщо не визначити кількість меду можна не добитися бажаного лікувального результату. З меду можна приготувати **лікарські напої**. Їх перевага в тому, що вони роблять безпосередній стимулюючий вплив, не викликаючи потім стомлення, токсич-

них або інших негативних реакцій. За складом і впливу медові медичні напої можна розділити на збуджуючі, зміцнюючі, що викликають апетит, заспокійливі і відхаркувальні.

Місцеве застосування меду широко поширене при захворюваннях шкіри. У деяких випадках уражену ділянку шкіри змазують натуральним медом. Крім того, застосовуються компреси і місцеві ванни 20-40%-ного розчину меду або мазі.

При *медовому масажі* значно поліпшується кровообіг у глибоких шарах шкіри і підлеглих м'язах, що сприяє поліпшенню живлення внутрішніх органів і тканин. Мед, віддаючи біологічно активні речовини, адсорбує токсини і сприяє швидкому виведенню їх з організму, такий масаж проводиться для збільшення лімфовідтоку і чищення шкіри. Після його проведення підшкірні ущільнення розгладжуються, шкіра стає шовковистою і пружною. Курс медового масажу розрахований на 15 сеансів, що проводяться через день. Дуже важливо, щоб масаж проводився не щодня, а саме через день. Протипоказання до медового масажу: алергія на мед і гемофілія.

При вивченні ролі меду в профілактиці серцево-судинних захворювань зазначено, що він поліпшує реологічні властивості крові (зменшує в'язкість), стабілізує показники ліпідного обміну та артеріальний тиск. Мед сприяє діє на серцевий м'яз, тому що містить багато легкозасвоюваної глюкози. Мед сприяє розширенню судин, що живлять серце, і покращує коронарний кровообіг.

Мед як заспокійливий і легкий снотворний засіб застосовується в народній медицині здавна. Лікарі рекомендують мед при підвищеній нервовій збудливості як заспокійливий і снодійний засіб. Стакан води, в якому розчинена одна чайна ложечка меду, випитий нервовим хворим на ніч, нерідко забезпечує йому спокійний сон.

Пилок являє собою найтонший порошок, забарвлений в різні кольори в залежності від виду рослин. За зовнішнім виглядом квітковий пилок являє собою сипку зернисту масу. Консистенція гранули м'яка, легко розминається пальцями. Колір жовтий, оранжевий, пісочний, зелений, фіолетовий з відтінками, що залежить від рослини, з якого зібрана пилок. Запах специфічний медово-квітковий. Смак пряний солодкуватий, може бути кислуватим або злегка гіркуватим. У хімічному складі пилку значна кількість фенольних сполук - флавоноїдів і фенокислотами. Це - речовини, що володіють широким спектром дії на організм: капилляроукрепляючим, протизапальною, радіозахисним, протівоокислювальним, жовчогінну, сечогінну, протипухлинною та ін.

Багато видів квіткового пилку багаті тритерпенових кислотами, що пояснює протизапальну, ранозагоювальну, кардіотонічну, протисклеротичну дію пилку ряду медоносних рослин.

У пилку містяться речовини, які надають біотичний ефект, що затримують ріст і розвитку ряду мікроорганізмів кишківника і надають регулюючий вплив на функцію кислот.

Прийом пилку протягом декількох днів підвищує апетит, сприятливо впливає на загальний обмін речовин, у тому числі і на діяльність шлунка. Вона безвідмовно діє при схудненні, замінюючи всі зміцнюючі засоби. Пилок, і, перш за все пилок гречки, містить рутин і тому благотворно позначається на мозковому кровообігу, зміцнюючи судинну систему. Вона регулює функції кишечника, підвищує вміст гемоглобіну, робить сильний зміцнюючу дію і є заспокійливим засобом. Суміш квіткового пилку і меду робить і неспецифічне, але широке позитивний вплив на організм, діючи як біостимулятор. Її застосування сприяє збільшення в крові кількості гемоглобіну та еритроцитів, знижує ШОЕ і кількість лейкоцитів.

Лікувальна доза квіткового пилку для дорослої людини - 32 г на добу, а підтримуюча - 20 г натщесерце або незадовго до їжі. Пилок можна запивати водою, змішаною з медом.

Перга - це законсервована медоферментним складом пилок, складена і утрамбована бджолами в стільники, що пройшла молочнокисле бродіння, в процесі якого пилкові зерна перетворюються в пергу. Складається з пилку квітучих рослин, зібраної бджолами, залитої медом. Пилок, складена в осередки стільників під впливом біохімічних змін стає стерильною. Перга може збережуватися без змін тривалий час в сухому і прохолодному місці до 17 років. У ній містяться всі мікроелементи.

Пергу використовують для лікування колітів, хронічних гепатитів. Перга рекомендується при атеросклерозі для пониження плазматичного холестерину. Перга лікує нервову систему, анемію, діабет, застосовується для попередження ендемічного зобу. Рекомендується при ішемічній хворобі серця, скорочує частоту нападів стенокардії та зменшує нахил до утворення тромбів. Перга нейтралізує нітрати, що надходять в організм. Приймають 2-3 р. на добу по 10-15 гр. в день за 30 хв до їди протягом 1-1,5 місяців. Посилена доза - 40 г на день. При необхідності курс лікування повторюють через 2 тижні.

Перга підвищує імунологічні властивості людини, покращує адаптаційні здатності організму, зменшує стомлюваність, відіграє важливу роль в дієтичному харчуванні.

Маточне молочко - секрет, що виділяється слинними залозами медоносних молодих бджіл. Вони годують їм тих личинок, з яких розвиваються бджолині матки, а також самих маток в період кладки яєць (секрет аллотрофічних залоз). Свіже маточне молочко має вигляд густої жовтувато-білої маси схожої на густу сметану, воно має специфічний запах і гострий кислуватий смак.

Рекомендовані дози маткового молочка: дітям у віці від 1 року до 10 років - 10-50 мг, дорослим - 50-300 мг на день в 1-2 прийоми Курс лікування - 10-30 днів. Після місячної перерви курс лікування можна повторити.

Прополіс (бджолиний клей, уза, смолка) - природна сукупність біологічно активних сполук рослинного і тваринного походження. Прополіс являє собою клейку речовину з приємним запахом, темно-коричневого кольору, гірке на смак, збираним бджолами з багатьох рослин (нирок верби, берези, сосни, тополі та ін.).

Прополіс має знеболювальну, антимікробну і антибиотическую дію, антигрипозний, протівірусний ефекти, руйнує токсини, бере участь в обмінних, ферментативних процесах.

Медицина використовує наступні біологічні та фармакологічні дії прополісу: бактерицидну, бактеріостатичну, місцевоанестезуючу, протівотоксическую, антивірусну, фунгіцидну, антифлогістическую, фунгістатичну, дерматопластическую. Прополіс застосовується насамперед у хірургії, в дерматології, оториноларингології, педіатрії та стоматології.

Лікарські форми прополісу:

а) розчини, що містять прополіс (екстракти): це, головним чином, водні та спиртові розчини різної концентрації;

б) мазі з прополісом, в яких в якості мажевої основи використовується білий або жовтий вазелін, ланолін, тваринний жир, рослинні олії (соняшникова, оливкова) і т.п.;

в) пасти з прополісом, приготовані шляхом розтирання прополісу з вазеліном або іншим не дратівливим маслом;

г) емульсії з прополісу, приготовані шляхом осадження розчиненого у винному спирті прополісу з водою або молоком;

д) пластири з прополісу, для лікування шкірних захворювань;

е) інгаляційна форма введення прополісу;

ж) біологічні пов'язки;
з) жувальні гумки, льодяники, використовувані, головним чином стоматології.

Віск використовували як засіб для лікування виразок, фурункулів, опіків, ран; жування воску рекомендували при ангінах, гайморитах. В даний час віск застосовують для інгаляцій, в стоматології, аплікація при облітеруючому ендартеріїті, жування стільників з медом при пародонтиті, вживання всередину при спастичних колітах.

Бджолина отрута – дія на організм людини складна [3, 5, 6]. Воно залежить від дози отрути, від місця укусу та від особливостей організму, зокрема від його індивідуальної чутливості. При нормальній середньої чутливості людини одиничні ужалення викликають лише місцеву шкірну запальну реакцію. Однак чутливість людини до бджолої отрути вкрай мінлива. Тому перед початком лікування бджолиними укусами необхідно у кожного хворого перевірити, яка чутливість її організму до бджолої отрути. Бджолина отрута має місцеву і загальну дію як лікувальний засіб. Місце вжалення червоніє, набрякає, з'являється біль різкого, пекучого характеру, підвищується температура (на 2-6 °). Загальна дія в малих і середніх дозах бджолої отрути проявляється благотворно, тобто отрута бджоли в таких дозах володіє лікувальними властивостями, у великих - отруйними.

На відміну від інших лікарських засобів бджолина отрута швидко діє на організм і має величезну різницю між лікувальною, що отрує і смертельною дозами: отруйна доза в десятки, а смертельна - в сотні разів більше лікувальної. Отруєння людини бджолою отрутою настає рідко. Смертельна доза бджолої отрути - близько 500 разових жалень. Смерть настає від паралічу дихального центру. Бджолина отрута розширює артерії і капіляри, збільшує приплив крові до хворого органу і зменшує біль.

Лікарі-клініцисти відзначають також, що бджолина отрута благотворно діє на кровотворну систему: підвищується кількість гемоглобіну, збільшується як місцевий, так і загальний лейкоцитоз. РОЕ знижується, зменшується в'язкість і згортання крові. Бджолина отрута стимулює дію на серцевий м'яз, знижує підвищений кров'яний тиск, впливає на обмін речовин, зокрема зменшується кількість холестерину крові, що грає певну роль в походженні атеросклерозу. Бджолина отрута робить благотворний вплив на загальний стан хворого: підвищується загальний тонус і працездатність, поліпшуються сон і апетит.

Бджолина отрута методом бджоложоління або іншими способами (втирання емульсій, мазей з бджолою отрути, підшкірних уколів, ампульованих водних і масляних препаратів бджолою отрути, електрофорезу та ін) в основному застосовують при наступних захворюваннях: ревматичних поліартритах, ревматичних захворюваннях м'язів, ревмокардит; неспецифічних інфекційних поліартритах; деформуючий спондилоартроз; захворюваннях периферичної нервової системи (попереково-крижовий радикуліт, запалення сідничного нерва, а також стегового, лицевого та інших нервів, міжреберні невралгії, поліневрити та ін.); трофічних виразках і мляво гранулюючих ранах; судинних хірургічних захворюваннях (тромбофлебії без гнійного процесу, ендартеріоз, атеросклеротичне ураження судин кінцівок); запальних інфільтратах (без нагноєння); бронхіальній астмі; мігрені; гіпертонічній хворобі I і II стадії; іритах і іридоциклітах; захворюваннях щитовидної залози (тиреотоксікозах) I і II стадії; симптомокомплексі Меньєра та ін.

Протипоказання до застосування бджолої отрути:

1. Ідіосинкразія (несприйнятливості) до бджолої отрути;
2. Туберкульоз;

3. Хвороби підшлункової залози в стадії загострення;

4. Захворювання нирок, особливо пов'язаних з гематурією;

5. Захворювання кори надниркових залоз і, зокрема, Аддісонової хвороби;

6. Сепсис і острогноїні захворювання;

7. Декомпенсація серцево-судинної системи;

8. Органічні захворювання центральної нервової системи;

9. Загальне виснаження організму;

10. Хвороби крові та кровотворної системи з схильністю до кровотеч.

Деякі автори зовсім правильно застерігають вагітних жінок від застосування бджолоїної отрути.

Висновки:

1. Апітерапія – це мето лікування, заснований на застосуванні цілющих продуктів для оздоровлення організму людини, які виробляються бджолами: меду, перги, прополісу, маточного молочка.

2. Використання природних генетичних програм, закладених в цих продуктах, дозволяє ефективно відновлювати не тільки окремі органи, а й цілі системи організму.

3. Завдяки широкому спектру біологічних і фармакологічних властивостей, апітерапія знаходить широке застосування в медицині.

4. При призначенні в комплексному лікуванні хворих продуктів бджоларства, необхідно враховувати можливі протипоказання та ідіосинкразію (неприйнятливність) до бджолоїної отрути.

5. Апітерапія є перспективним і оптимальним методом, який дозволяє значно покращити якість життя хворих осіб та визначити **перспективу** подальшої не тільки лікувальної, але і профілактичної тактики.

Література:

1. Зайцева Е.В. Апітерапія. Домашній справочник. - Ростов: Фенікс, 2006. - 256 с.

2. Калмиков С. А. Фітотерапія. навчальний посібник //Харків: ХДАФК. – 2008.

3. Омаров Ш.М. Апітерапія: продукти пчеловодства в мире медицини. - Ростов: Фенікс, 2009. - 351 с.

4. Омаров Ш., Магомедова З., Омарова З. Апітерапія в медицине. - Ростов: Palmarium, 2012. - 420 с.

5. Синяков А.Ф. Большой медовый лечебник. Мёд вместо лекарств. - Москва: Эксмо, 2009. - 640 с.

6. Хисматуллина Н.З. Практическая апітерапія. - Пермь: ЭксЛибрум, 2009. - 336 с.

7. Юраш Н.И. Лечение продуктами пчеловодства. - Ростов: Фенікс, 2012. - 182 с.

Інформація про авторів:

Малахов Володимир Олександрович, д.мед.н, професор, зав.кафедри (ХМАПО)

Максєва Марина Анатоліївна, лікар-невролог вищої категорії, доцент кафедри (ХМАПО)

Кошелєва Ганна Миколаївна, лікар-невролог, доцент кафедри (ХМАПО)

Федоренко Наталія Олексіївна, лікар лікувальної фізкультури та спортивної медицини, доцент кафедри (ХМАПО)

Расторгуєв Олександр Леонтійович, лікар ортопед-травматолог, старший лаборант (ХМАПО)

Кафедра медичної реабілітації, спортивної медицини та лікувальної фізкультури

Харківська медична академія післядипломної освіти

Жерновенков Андрій Олексійович, лікар вищої категорії, завідувач ревматологічним відділенням. Дорожня клінічна лікарня станції Харків № 2 на залізничному транспорті